

MESLEKİ TEMSİLCİLİK

Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇETİŞLİ*

Her düşünce hareketi veya bunun çok daha sistemli bir hâli olan felsefi eğilim, hiç şüphesiz, insan veya toplumların içinde yaşadıkları sosyal şartlarla çok yakından alâkalıdır. Çünkü fert ve toplumların ihtiyaç, istek ve idealleri ile bunların karşılanması ortaya çıkan engel ve imkânsızlıklar, insanoğlunu çözüm arayışlarına sevkeder. İnsan zihninin en önemli fonksiyonlarından biri olan «düşünme» olgusu da bu aşamada harekete geçerek gücü ile orantılı çözümler üretir. Bu gerçekten hareketle, yazımızda ilk önce «Meslekî Temsilcilik» fikrinin doğup geliştiği sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel ortamı en genel çizgileriyle özetlemeye çalışalım.

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyılın sonu ve —özellikle— XIX. yüzyılın başından itibaren kendini var edip üç kıtada asırlarca hâkimiyet tesis etmesine imkân veren dinamizmini; bu dinamizme hayat veren temel değerlerini ve sahip olduğu güç, kendine güven duygusu, refah, huzur ve birlik ahengini kaybetmenin sancılarını hissetmeye başlamıştır. Sancıların arızî bir vaka olmadığına anlaşılmasından itibaren de aydınımız çözüm/çare arayışları içine girmiştir. İlk plânda kendi bünye ve değerlerimizle sınırlı olan bu arayışlar, zamanla dışa taşmaya başlar. Batı'yla —o güne kadarkinden çok daha farklı şart ve pozisyonlarda— karşı karşıya gelişimiz bu safhada söz konusu olur. Bir yığın lâyhalar, fermanlar, nizamnâmeler birbirini takip eder. Ordudan eğitime, maliyeden hukuk sistemine, devletin idarî yapısından kılık-kıyafete kadar uzanan «ıslahat» veya «tanzim» gayretleri içine girilir. Ancak —ne yazık ki— elle tutulur hemen hiçbir müsbet netice elde edilemeden; hatta her gün biraz daha artan veya çözümü zorlaşan problemlerle 1908'lere gelinir. II. Meşrutiyetin ilânıyla yaşlı İmparatorluk kaderindeki son dönemece adım atarken, Osmanlı aydınının büyük çoğunluğu tazelenmiş ümitleriyle «hürriyet»in sar-

(*) Fırat Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğretim Üyesi.

hoşluğunu yaşamaktadır. «Hürriyet», «adâlet», «uhuvvet», «müsavaât» temelleri üzerine oturttukları «meşrutiyet»in «ittihad-ı enâsır» idealini yeniden gerçekleştirip asırlık problemleri bir çırpıda çözüvereceğine inanmışlardır. Fakat İmparatorluğun gerçekleri ve buna bağlı olarak gelişen hâdiseler, ümitleri kısa sürede söndürmeye yeter. Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i iltihakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilân etmesi, Girit'in Yunanistan'a bağlanması ve hemen bunların peşisıra patlak veren Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya savaşları ile iç bünyedeki gelişmeler, gerek İttihatçıları ve gerekse onların dışındaki Osmanlı aydınlarını, her şeyi yeni baştan gözden geçirme zarureti ile karşı karşıya getirir. Başka bir ifadeyle, o güne kadarki çözüm arayışlarına yenilerini ekleme mecburiyetiyle başbaşa bırakır. Bu safhada belirtilmesi gereken en önemli gelişme, meselelere daha çok «millî değerler» içinde çözüm arama şuurunun belirgin bir şekilde teşekkül etmiş olmasıdır.

Yukarıda söz konusu ettiğimiz çözüm arayışları, hiç şüphesiz, birtakım fikir hareketleri çevresinde ifadelerini bulur veya çözüm arayışları birtakım fikir hareketlerinin zemini olur. Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük, Batıcılık ve Sosyalizm, bu fikir hareketlerinin en önde gelenleri ve en çok bilinenleridir. Büyük ölçüde bu beş fikir cereyanının belirlediği dönemin düşünce hayatı, bunların dışında ama bunlarla farklı seviyelerde bağlantıları olan başka fikir hareketlerine de sahiptir. Yazımızın konusu olan «Meslekî Temsilcilik» bunlardan birisidir.

Gücünü büyük ölçüde iktidarı ele geçirme ve onu ne pahasına olursa olsun elinde tutma mücadelelerinde harcayan İttihat ve Terakki, yönetimde söz sahibi olmaya başladığı günden itibaren gayretlerini iki temel nokta üzerinde yoğunlaştırmıştır : İmparatorluğun varlığı ve bütünlüğünü korumak ve bu hedefe ulaşmada lüzumlu görülen sosyal, ekonomik, siyasî ve kültürel yapıyı —müesseseleriyle birlikte— ıslah etmek veya yeniden şekillendirmek. Cemiyetin söz konusu sahalardaki gayret ve bu amaçla üretilen politikaları, başlangıçta daha çok Osmanlıcılık, İslâmcılık, Batıcılık, Türkçülük fikirlerinin herc ü merci içinde veya —şartlara göre— bunlardan birinin ağırlığında şekillenirken zamanla Türkçülük fikrine doğru bir ivme kazanmıştır. Söz konusu düşüncenin Cemiyet içindeki motor gücü, ideoloğu Ziya Gökalp'tir.

Meselâ; iktisadî sahada ilkönce, Meşrutiyetin üzerine oturtulduğu temel prensipler sonucu liberal anlayış benimsenip uygulanmaya çalışılmıştır. «Serbesti-i mukavelât», serbesti-i mubadelât», serbesti-i rekabet», «serbesti-i ticaret» anlayışının hâkim olduğu bir ortamda Osmanlı burjuvası yaratılmak istenmiştir. Ancak, sermaye birikiminin büyük ölçüde azınlık-

ların elinde olması, yabancı sermayenin tekelci ve sömürgeci tavrı, eşit olmayan rekabet şartları ve peşpeşe gelen savaşlar, liberal ekonomi anlayışının İmparatorluk şartlarında uygulanmasına imkân vermemiş; doğurabileceği tehlikeler de görülerek «millî iktisad» görüşü benimsenmiştir. Bu tavır, muhakkak ki, «milletleşme» arzusunun da tabîî bir sonucudur. Millî iktisat anlayışının Cemiyet içindeki ilk işaretlerinde biri, 23 Şubat 1910 tarihli «Esnaf Cemiyetleri Nizamnâmesi» şeklinde tezahür eder. Nizamnâme, yerli ve müslüman-Türk esnafın teşkilâtlandırılarak güçlendirilmesini amaçlar. Nitekim bu tarihten Birinci Dünya Savaşı sonuna kadarki dönem içinde sadece İstanbul'da 51 esnaf cemiyeti kurulmuş, 1915'te de bunlar «Esnaf-lar Cemiyeti» adı altında bir birlik oluşturmuşlardır.¹

İşte Meslekî Temsilcilik, baştan beri özetlemeye çalıştığımız sosyal, siyasî, ekonomik ve kültürel ortamda doğmuştur. Fikir babası, ideoloğu; gözündeki arızadan dolayı «Kör lâkabıyla anılan Ali İhsan Bey (İloğlu), (1870-1940) içinde büyüdüğü beşiği ise İttihat ve Terakki Cemiyetidir. Ali İhsan Bey, Kara Kemal Bey, Memduh Şevket Bey (Esental), Muhittin Bey (Birgen), Sadık Vîcdani Bey, Nail Bey'ler, fikrin Cemiyet içindeki esas nüvesini teşkil ederler.

Burada Meslekî Temsilcilik'in izahına geçmeden önce, onun siyasî tarihimiz içindeki seyri ve yeri üzerinde durmak istiyoruz. Söz konusu ettiğimiz düşünce, —biraz önce de belirttiğimiz gibi— 1908'den sonra İttihat ve Terakki veya Osmanlı aydınının içinde bulunulan problemlerin çözümüne yönelik arayışlarının yoğunlaştığı ortamda doğar. Çok geçmeden de önemli mesafeler kateder. Nitekim Cemiyetin liberal ekonomiden millî ekonomi anlayışına yönelip esnafın teşkilâtlandırılması kararına ulaşmasında Meslekî Temsilcilik düşüncesinin büyük rolü vardır. Cavit Bey ve grubunun liberal ekonomi anlayışını savunmasına karşılık Meslekî Temsilciler, yerli ve millî kaynaklara yönelinmesini; bunun için de ilk önce esnafın teşkilâtlandırılıp güçlendirilmesini savunurlar. «Esnaf Cemiyetleri Nizamnâmesi»nden sonra Kara Kemal İstanbul, «Esnaf Odaları Mümessilliği»ne getirilen Memduh Şevket, Anadolu esnafının teşkilâtlandırılmasında aktif rol oynar.

İttihat ve Terakki içinde gücünü her gün biraz daha arttıran Meslekî Temsilcilik, ilerleyen yıllarda toplumun sosyal, ekonomik ve siyasî yapılanmasında gözardı edilemeyecek tekliflerden biri haline gelir. Bunda, şart-

1. Zafer Toprak, Türkiye'de «Millî İktisat» (1908-1918), Yurt Yay., Ank., 1982, s. 280.
2. Zafer Toprak, «Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu», Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yay. İst., 1977, s. 13-14.

ların her geçen gün biraz daha kötüye gitmesi, iş başındaki İttihat ve Terakki politikalarının başarısızlığı, Meclis içi ve dışı muhalefetle olan bir hayli sert çatışmaların büyük rolü vardır. Meslekî Temsilciler, söz konusu gelişmelerden faydalanarak hem yeni dayanaklarla düşüncelerini güçlendirir hem de diğer çözüm önerilerini ortaya koyan düşüncelere yönelik tenkidlerini arttırlar. Meselâ fırkacılık mücadeleleri ve buna zemin hazırlayan parlamenter sistem, ileride onların gerek mevcut sistemi tenkit etme ve gerekse kendi fikirlerinin doğruluğunu kabul ettirmede temel hareket noktalarından biri olacaktır.

Cemiyet içindeki en güçlü düşüncenin ideoloğu Ziya Gökalp'in oluşturmaya çalıştığı idealist felsefe içinde bazı noktalarda Meslekî Temsilcilik'e yaklaşmış olması; hatta ondan doğrudan doğruya faydalanması, düşüncenin gücünü göstermesi açısından önemli bir kriterdir. Gökalp, özellikle «sınıf»lı çatışan toplum fikrini reddedip sınıfsız ve «tesanütçü» bir toplum yapısına ulaşmada Meslekî Temsilcilikten geniş ölçüde faydalanır. Halkçılığı, birbirinin «lâzım ve melzûmu» olan «meslekler» üzerine kurar.

«Bir cemiyetin içinde, muhtelif sınıflar, birbirini istismar yahut imha etmeye çalışır. Meselâ dünyanın her yerinde eşraf sınıfı rençber sınıfını istismarla meşguldür. Buna karşılık olmak üzere Avrupa'nın başka ülkelerinde nazariye halinde, Rusya'da ise ameliye halinde, amele sınıfı eşraf tabakasını mahvetmeye çabılıyor. Demek ki, bir cemiyetin içindeki sınıflar, aralarında uzlaşma imkânı bulunmayan düşman zümreler halindedir. Halbuki bir cemiyetin meslek zümreleri birbirine rakip ve düşman olacakları yerde, bilakis yekdiğernie son derece muhtaç ve dostturlar .

O halde sınıflar kalkıp da onların yerine meslek zümreleri kuvvetli bir surette teşekkül edince içtimaî darvinizm iflas ederek, cemiyetin içinde dahilî sulh hüküm sürmeye başlar. Binaenaleyh, halkçılığın gayesi, tabaka ve sınıf farklarını kaldırarak, cemiyetin birbirinden farklı zümrelerini, yalnız işbölümünün doğurduğu meslek zümrelerine hasretmektir. Yani halkçılık, felsefesini bu düstûrda icmâl eder: Sınıf yok, meslek var!»²

Ancak Gökalp'in Meslekî Temsilcilik'e yaklaşımı ile Ali İhsan Bey'in yaklaşımı arasında temelde önemli bir farklılık mevcuttur. Çünkü Gökalp «idealist ve mistik», Ali İhsan Bey ise «kaskatı bir materyalist»tir. Mesleğe yaklaşımları da buna göre şekillenir.³

Birinci Dünya Savaşının aleyhimize olacak bir sona doğru gidışı, İttihatçıları telaşa düşürürken politikalarının da büsbütün iflâsını gündeme ge-

3. «Meslekî Temsilcilik Ne Demektir?», Meslek gazetesi, S. 1, 15 K.Evvel 1925, s. 6.

tirir. Böyle bir ortamda alternatif düşüncelerin güçlenmesi son derece tabiidir. Nitekim Ali İhsan Bey ve arkadaşları 1917 sonlarında düşüncelerini ihtiva eden bir «Program»la (İleriki bölümde bu program üzerinde genişçe durulacaktır.) Cemiyetin Merkez-i Umumîsi karşısına çıkarlar. Fakat bir hayli radikal bulunan programları reddedilmiştir. Çok geçmeden savaş Sevr Andlaşması ile noktalanır. Cemiyet kendini fesheder, önde gelen liderleri de yurt dışına çıkmak zorunda kalırlar. Ali İhsan Bey, İstanbul'da bulunan İttihatçılarla 1919 sonlarında son bir toplantı daha yapar, ardından da Ankara'ya geçer. Buradaki en büyük gayreti Mustafa Kemal'le irtibat kurabilmek ve fikirlerini yeni oluşumun esası yapabilmek amacına yöneliktir. Birtakım kişilerin aracılığı ile Mustafa Kemal'le irtibat kurar, düşüncelerini anlatır, ama iltifat görmez. Ali İhsan Bey, aynı dönemde gerek yurt dışı gerekse yurt içinde bulunan diğer İttihatçılarla da irtibat halindedir.

İstanbul'un işgâli ve Meclisin dağıtılmasından sonraki günlerde insiyatif yavaş yavaş Ankara ve Mustafa Kemal'in şahsında Müdafaa-i Hukuk grubunun eline geçerken Ankara'da yıkılan bir İmparatorluk ve işgâl edilmiş bir vatan üzerinde yepyeni bir Türk devleti inşa etme mücadelesi başlatılmıştır. Bir yanda cephede düşmanla savaşılırken öte yanda Ankara'daki Mecliste yeni devletin temelleri oluşturulmaya çalışılmaktadır. Hiç şüphesiz bu temellerle sosyal yapı yeni baştan şekillendirilecektir. Bu ortamda İttihatçıların sahneden büsbütün çekildikleri veya Mustafa Kemal'le tam bir mutabakat içinde olduklarını düşünmek yanlıştır. Onlar da her zeminde kendi varlıklarını koruma, isbat etme ve yeni devletin kuruluşunda söz sahibi olmaya çalışmaktadırlar. Karakol Cemiyeti, Yeşil Ordu, Halk Zümresi, Halk Şûralar Fırkası, İttihatçıların İstanbul'da, cephede, Mecliste ve yurt dışında hâlâ önemli bir güç olduklarının açık ispatıdır. Bu bağlamda zaman zaman Mustafa Kemal'le karşı karşıya gelmeleri son derece tabii ve kaçınılmaz olacaktır. İşte bunlardan birinde önemli bir nüfuz çekişmesi yaşanmış; Meslekî Temsilcilik düşüncesi de bundan büyük ölçüde faydalanarak aktüel bir hâle gelmiştir.

İttihatçılarla Mustafa Kemal'i karşı karşıya getiren olay şudur : Üç haftalık Dahiliye Vekili Hakkı Behiç Bey'in istifası üzerine, Mustafa Kemal, cepheden gönderdiği telgrafıyla vekil seçiminin kendinin Ankara'ya dönüşünden sonraya bırakılmasını ister. 2 Eylül 1920'de yapılan seçimde Mustafa Kemal'in adayı olduğu anlaşılan Refet Bey (Bele) 65, Yeşil Ordu Hey'et-i Merkeziye üyesi ve Halk Zümresi grubuna mensup Nazım Bey 66, yine aynı gruptan Sırrı Bey ise 31 oy almıştır. İkinci oylamada Sırrı Bey'in çekilmesi üzerine Refet Bey'in oyları değişmezken Nazım Bey 98 oy alarak

Dahiliye Vekil olur. Ancak, Mustafa Kemal, kendini ziyarete gelen yeni Dahiliye Vekilini kabul etmeyerek istifaya mecbur bırakır. Yenilenen seçimde, bu defa 131 oy alan Refet Bey Dahiliye Vekilliğine seçilir.⁴

Söz konusu olay Mustafa Kemal'i Yeşil Ordu ve onun Meclisteki uzantısı olan Halk Zümresi grubunun gücünü kırma; bunun için de birtakım kararlar almaya sevkeder. 13 Eylül 1920'de Bakanlar Kurulu adına Meclise «Halkçılık Programı»nın sunulması, 18 Ekimde de resmî Türkiye Komünist Fırkasının kurdurulması, tamamiyle bu kararın sonucudur. Konumuzla ilgisi sebebiyle biz «Halkçılık Programı» üzerinde duracağız.

18 Eylül 1920'de Mecliste okunan Halkçılık Programı, 25 Eylülde «Muvakkat Encümen Mahsusa»ya gönderilmiş, iki aya yakın bir süre Encümen- de kaldıktan sonra 18 Kasımdan itibaren «Teşkilât-ı Esasiye Kanunu Layihası» adıyla Mecliste görüşülmeye başlanmıştır. Encümen, Hükümetin gönderdiği Programda birtakım değişiklikler yapmıştır. Bunların en önemlisi 4. maddedeki seçimlerle ilgili düzenlemeyi getiren değişikliktir. Hükümet seçimlerin «nisbî temsil» esasına göre ve iki dereceli olarak yapılmasını isterken Encümen, tek dereceli ve «meslekî temsil» esasına göre yapılması teklifini getirmiştir. Aynı günlerde «Anadolu'da Yeni Gün», «Hâkimiyet-i Milliye» ve «Öğüt» gazeteleri, ısrarla Encümenin teklifi olan «meslekî temsil»i savunmaktadırlar. Meclisteki söz konusu maddenin bir aylık tartışmalarında birçok mebusun lehte söz aldıkları ve savunduklarına şahit olunur [İsmail Suphi Soysallı Bey (Burdur), Yunus Nadi Bey (İzmir), Ragıp Bey (Kütahya), Mahmut Esat Bey (İzmir), Dr. Abidin Bey (Lazistan), Mehmet Şükrü Bey (Karahisarısahip), Feyzi Efendi (Malatya), Hulusi Bey (Karahisarısahip), Süleyman Sırrı Bey (Yozgat), Halil İbrahim Bey (Antalya), Esat Efendi (Aydın), Yusuf Ziya Bey (Mersin), Vehbi Bey (Karesi)]. Seçimlerin «meslekî temsil»e göre yapılması teklifine karşı çıkanlar, daha çok, sistemi bu safhada uygulamanın zorluğu üzerinde dururlar. Sonunda (20 Ocak 1921) Encümenin teklifi reddedilir. Bu sonuçta Mustafa Kemal'in önemli bir rol oynadığı kuvvetle muhtemeldir. Böylece hem Meslekî Temsil düşüncesi hem de onun getirdiği temel tekliflerden biri durumundaki «meslekî temsil» esası büyük bir darbe yemiş olur. Yeni Türk devletinin sosyal yapılanmasında uygulamaya konmanın eşiğinden dönen düşünce, bir daha bu noktaya ulaşamayacaktır.

Meslekî Temsilcilik, 1924-1925 yıllarında iki yayın organı tarafından savunulur. Muhittin Bey (Birgen) yönetimindeki «Meslek» ve «Halk» gazeteleri, mevcut yönetime ters düşmeme gayreti ile birlikte, bütünüyle Mes-

4. Mete Tuncay, «Meslek» Halk Şûrâlar Fırkası Programı, Ankara Ün. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ank., 1972, s. 23-25.

lekî Temsilcilik düşüncesi ekseninde yayın yaparlar. Ancak Ali İhsan Bey'in büyük ölçüde geri plânda kalmış olduğu dikkati çeker.

Meslekî Temsilcilik fikri asıl büyük darbeyi 1925'teki İzmir sukiastı üzerine yemiştir. Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen sukiast girişimine adı karışanlar arasında Meslekî Temsilciler de vardır. Ali İhsan Bey, beraat etmekle birlikte ömür boyu politikadan men edilmiş ve hiçbir görev verilmemiştir. Nail Bey idama mahkûm edilirken Kara Kemal intihar etmiş, Memduh Şevket Esendal ise Tahran Büyükelçiliği göreviyle yurt dışına gönderilmiştir. Böylece gücünden ve aktüalitesinden çok şey kaybeden Meslekî Temsilcilik, bir daha kendini toparlayamaz. Bununla birlikte zaman zaman değişik kişiler ve farklı platformlarda gündeme getirilip savunulduğu olmuştur. Meselâ; Memduh Şevket Esendal, Serbest Cumhuriyet Fırkası hâdisesinden sonra Atatürk'ün büyük yurt gezisine müşavir olarak katılmış ve düşüncelerini anlatma imkânı bulmuştur. Aynı kişinin milletvekilliği ve CHP Genel Sekreterliği yıllarında da Meslekî Temsilcilik düşüncesini savunduğu bilinen bir gerçektir. 1961 Anayasasının hazırlanması sırasında da, söz konusu düşünce gündeme getirilip tartışılmıştır.

Buraya kadar olan bölümde Meslekî Temsilciliğin doğduğu ortamı, siyasî tarihimiz içindeki yerini ve temsilcilerini ortaya koymaya çalıştık. Şimdi de söz konusu düşüncenin esasları ve kaynaklarını tahlil etmeye çalışacağız.

Öncelikle şu hususun bilinmesinde fayda var : «Meslekî Temsil», «Meslekî Temsilcilik» veya «Temsil-i Meslekî», üzerinde durmaya çalıştığımız dünya görüşünün değil, sadece söz konusu fikir hareketinin benimseyip savunduğu seçim tarzının adıdır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi bu konuda şu açıklamayı getirir : «Meslekî Temsil» sözü son günlerde âdeta bir programın ismi gibi telakkiye uğradı; halbuki bu, yalnız bir programın ancak intihap usulü, hatta tamamiyle bu usulü de değilde yalnız bu usulün bir hususiyetini ifade eden bir tâbirdir.»⁵ Ancak düşünce, bugüne kadar hep bu isimle anılagelmiştir. Bunda, düşüncenin en belirgin ve çarpıcı tarafının teklif ettiği seçim tarzında tezahür etmiş olmasının büyük rolü vardır.

Konuyla alâkalı geniş bir araştırma yapmış olan İlhan Tekeli.- Selim İkin ikilisi, Meslekî Temsilciliği; 1908-1926 döneminde «küçük girişimci özelemleri etrafında şekillenen anti bürokratik, (anti kapitalist ve anti emperyalist)», «ikinci derece» bir fikir hareketi olarak değerlendirirler. Araştırmacılara göre düşüncenin temelinde, «kapitalistleşme süreci»ne giren Osmanlı toplumunda varlığı tehlikeye düşme durumunda olan «küçük gi-

5. »Mesleki Temsil», Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, 23 T.Evvel 1920, s. 1.

rişmici özlemleri»ne cevap verme arzusu yatmaktadır.⁶ Abidin Nesimi, «lonca sosyalizmi» veya «yeni dünya şartlarına intibak ettirilmiş bir (fütüvvet) nizamı» olduğu kanaatindedir.» «...Kör Ali İhsan Bey'in meslekî temsilciliğini, korparatif devlet düzenini, malî sermayenin ürünü olan faşizme bağlamak değil, onu prekapitalist dönemin Tier Etat'ına (üçüncü dünya), komünlerine dayanan bir lonca sosyalizmi olarak nitelemekte isabet olacağı kanısındayım.»⁷ «Yirminci asır şartları içinde ideal cemiyeti Ali İhsan Bey, istihsale bağlı insan topluluklarının politik devlet nüfuzu dışında, serbestçe kendilerini idare etmesinde görürdü. Bu nizam yeni dünya şartlarına intibak ettirilmiş bir iş (fütüvvet (nizamı idi.»⁸ Zafer Toprak ise, «toplumsal sınıfları yadsıyan, yerine meslek zümrelerini koyan, tesanütçü, politik iktidara meslekî temsile yansıtılmış korparatif bir sistem» olarak görmektedir.⁹ «Meslekî Temsilcilik, eski fütüvvet teşkilâtının ihyasından başka bir şey değildir.»¹⁰ yorumu, Necmettin Turinay'a aittir. Meslek gazetesindeki imzasız bir yazıda da daha basit bir izah getirilmektedir: «...meslekî temsil, Millet Meclisine intihap olunacak azanın birer mesleği temsilen intihap olunması ve diğer bir tabir ile memleket işlerini iş sahiplerinin düşünüp halledebilmelerine müsait olacak bir meclis teşkilinden ibarettir.»¹¹

Meslekî Temsilcilik; Osmanlı İmparatorluğu veya Türk milletinin içine düştüğü çözümlüş ve çöküş süreci müddetince ortaya konmuş ve söz konusu süreci durdurup topluma yeniden dinamizm kazandırmayı amaçlayan çözüm tekliflerinden sadece birisidir. Bu sebeptendir ki, Ali İhsan Bey ve arkadaşları İttihat ve Terakkiye sundukları «Program»da ilk olarak İmparatorluğun «sukut» ve «inhitât»ına sebep olduğuna inandıkları faktörleri sıralarlar. Bir başka ifadeyle, işe, hastalığın tesbit ve teşhisi ile başlarlar. Hastalık ve onu hazırlayan faktörleri de şu dört maddede ortaya koyarlar:

«1 — Vaktiyle hakiki tımar sahiplerinin mağlubiyet ve indirası üzerine halkın idare-i memleketten katiyyen uzaklaştırılarak hükümetin kapı-kulu ananatına vâris ve halkın ihtiyaçlarını gayr-i müdrük zümreye intikal ve inhisarı.

6. İhan Tekeli-Selim İlkin, «(Kör) Ali İhsan (İloğlu) Bey ve Temsili Meslekî Programı», Atatürk Döneminin Ekonomik Sorunları, İst., 1977, s. 344.

7. a.g.m., s. 343.

8. Abidin Nesimi, «Esendal'ın Fikir Cephesi», «Seçilmiş Hikâyeler dergisi, C. 6, S. 5, Haziran 1952, s. 85.

9. Zafer Toprak, «Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu» s. 16.

10. Necmeddin Turinay, Geleneğin Dünyası Yeniliğin Ufukları, Birlik Yay., Ank., 1983, s. 118.

11. «Meslekî Temsil Devleti asıl Olur?», Meslek gazetesi, S. 4, 7 K.Sani 1925, s. 6.

2 — Bunun neticesi olarak memur ve bittabi müstehlik sınıfın bütün hüsn-ü niyetine rağmen ıslahâta şiddetle taraftar olduğu zamanlarda bile idarenin tanziminde umûr-ı iktisadiyeye bîgane kalması.

3 — Fakr ü sefalet neticesi akâit ve fezâil hakkındaki telakkilerin za'fa dūçar olarak dinî, ahlâkî düsturların mürde ve bîmeal ibareler halinde kalması.

4 — Ecânip tarafından tahrik edilen bazı anâsırın «Hâkim Kavim» ad-dolunan Türk ve Müslüman halk ile mücadelesi.»¹²

Görülüyor ki, Meslekî Temsilcilere göre İmparatorluğun çöküşü tama-men iç problemlerin sonucudur. Dördüncü maddedeki azınlıkların dışarıdan tahriki, iç yapıdaki zaafiyetten kaynaklanmaktadır. İç yapıdaki bir yığın problemlere dikkatle bakıldığında aslında her şeyin tek noktada toplandığı ve oradan kaynaklandığı görülür. O da, halkın memleket idaresinden uzaklaştırılıp yönetimin kapı-kulu geleneği içindeki memur zihniyetine verilmesidir. İşte koca İmparatorluğun çözülüp dağılmasına zemin hazırlayan temel problem budur. Çünkü kapı-kulu zihniyeti halkın dertlerini, ihtiyaçlarını anlamaktan uzaktır. İslahata taraftar olsa bile, müsbet çözüm yolları üretmesi beklenemez. Nitekim idarenin tanziminde asıl olması gereken iktisadî işlerden çok uzaktır. Fakr ü sefalet, bu zihniyetin ve bîganeliğinin sonucudur. Bu şartlarda inanç ve fazilet telakkilerinin ayakta kalması elbette ki beklenemez. Fırsatı ganimet bilen dış güçlerin içimizdeki azınlıkları kışkırtmaları; onların da hâkim kavimle mücadeleye girmeleri, yine söz konusu zihniyetin hazırladığı zeminin sonucudur.

Meslekî Temsilcilerin toplum ve devletin yakalandığı hastalığın tes-bit ve teşhislerini gördükten sonra, nasıl bir tedavi yöntemi teklif edeceklerini tahmin etmek zor değildir. Bir sonraki cümlede bunu ortaya koyarlar: «Fırkanın kanaatine göre sükûtumuzda sebep olan bu âmilleri ortadan kaldırarak YENİ BİR TÜRKİYE TESİS EDEBİLMEK İÇİN YALNIZ BİR ÇARE VARDIR Kİ, O DA İDAREYİ HALK İDARESİ ŞEKLİNDE TEBDİL VE İDARENİN TANZİMİNDE HALKIN İKTİSADÎ İHTİYAÇLARINI REHBER İTTİHAZ EYLEMEKTR.»¹³ Bu cümle, Meslekî Temsilcilik düşüncesinin dayandığı iki esas temeli açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bunlar :

1 — Yönetimi halk idaresi şeklinde düzenlemek;

2 — Bunu gerçekleştirirken halkın ekonomik ihtiyaçlarını esas almak.

12. İlhan Tekeli-Selim İlkin, «(Kör) Ali İhsan İloğlu) Bey ve Temsili Meslekî Programı, s. 345.

13. a.g.m., s. 345.

Meslekî Temsilcilik, temelde halk idaresini esas alan «halkçı» bir düşünce hareketidir. Yönetimin doğrudan doğruya ve bütünüyle halka devredilmesini; idarenin de buna göre düzenlenmesini savunur. «Halk idaresi», «halk devleti», «halk hükümeti» kavramları, bu hususu açıkça ortaya koyar. Nitekim Program'ın bir başka yerinde amacın halk hükümeti tesis etmek olduğu, bir kere daha vurgulanır. 1920'de Meclise sunulan Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu Layihasının üçüncü maddesinde «Türkiye Halk Hükümeti» ibaresi yer almaktadır.¹⁴ Yunus Nadi, Meclisteki konuşmasında; «Mesele, şimdiye kadar cari olan Hükümetin hâkimiyeti zihniyeti yerine, halkın hâkimiyeti zihniyetini koymak»tır, diyerek konuya açıklık getirir.¹⁵ Hâkimiyet-i Milliye'deki bir yazıda ise, «Meslekî Temsilin gayesi memleketin bütün idaresini münhasıran erbâb-ı sâye, yani emekçiye vermektir.»¹⁶ denilmektedir.

Halkın doğrudan doğruya yönetime gelmesi; bir başka ifadeyle halk idaresi nasıl ve hangi esaslara göre gerçekleştirilecektir? Bu soru bizi, Meslekî Temsilcilik düşüncesinin ikinci temeline götürür. O da halkın ekonomik ihtiyaçlarını rehber edinmektir. Buradan anlarız ki, Meslekî Temsilciler, toplumun sosyal yapılanmasında ekonomik ihtiyaçları baz almaktadırlar. Onlara göre, insanoğlunu toplum halinde yaşamaya mecbur bırakan veya toplumdaki fertlerin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen temel faktör, ekonomik ihtiyaçlardır. Bunun içindir ki millet; «aralarında muayyen iş bölümü olan ve birbirine benzediği için değil, birbirini tamamladığı için tam bir uzviyet»tir ve bütün gücünü de ekonomik ihtiyaçların belirlediği iş bölümünden; bunun sonucu durumundaki «meslekler»den alır.¹⁷ Söz konusu tesbite ulaşan Meslekî Temsilciler, bu hususun bizim toplumumuzdaki yansıma biçimi üzerine eğilirler. Görürler ki, bizde, Batı veya Sovyetlerde olduğu gibi ekonomik verilerin belirlediği «sınıf» olgusu yoktur. Bu sebeple sınıf esasına dayalı bir sosyal yapılanmaya gitmek mümkün değildir. Üstelik bu şekil bir yapılanma «çatışma»yı beraberinde getirecektir. Bizde meslekler vardır. Ekonomik ihtiyaçların karşılanması ve toplumdaki iş bölümü, bütünüyle mesleklere dayanır. O halde ekonomik ihtiyaçların esas alındığı bir halk idaresi, ancak mesleklerle dayalı bir sosyal yapılanma ile mümkün olabilir. Böyle bir yapılanmada çatışma da söz konusu olmayacaktır. Çünkü meslekler, birbiriyle çatışan değil, birbirinin «lâzım ve melzûmu olan sosyo-ekonomik oluşumlardır. Bu noktada Meslekî Temsilcilerin tamamıyla «meslek» olgusunun baz alındığı bir halkçılığın veya halk idaresini benimsedikleri ortaya çıkmış olur.

14. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 5, Ank., 1942, s. 370.

15. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 6, Ank., 1943, s. 122.

16. «Meslekî Temsilde İntihap», Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, 24 T.Evvel 1920, s. 1.

17. «Meslekî Temsil», Hükimiyet-i Milliye gazetesi, 23 T.Evvel 1920, s. 2.

Zafer Toprak, dönemin arayışları ile söz konusu ettiğimiz düşüncenin getirdiği teklifleriyle ulaşmaya çalıştığı hedefi şu şekilde yorumlar : «Bu arada yeni bir toplumsal düzenin oluşturulması öneriliyor, meslekî örgütlerin egemenliğine dayalı «halkçılık»ta karar kılınıyordu. Sınıflı toplumları «meslek devri» izleyecekti. «Sınıf devri», siyasal halkçılığın, diğer bir deyiş ile siyasal demokrasinin etkin olduğu bir dönemdi. «Meslek devri» ise siyasal halkçılığın yok edemediği «iktisadî tabakaları» ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Sınıf adı verilen tabakalar «meslek devri»yle son bulacaktı. «Meslek devri»nde toplumsal halkçılık egemen olacak, toplumda «semye, kast, tarîk, ocak, sınıf diye birtakım inhisarcı yahut imtiyazlı zümre ve tabakalar» bulunmayacaktı. Diğer bir deyişle, savaşın son günlerinde gündeme gelen halkçılık, toplumun bireylerini bir diğerine bağlayan meslek zümrelerinin sınıf ayrımının yerine geçmesi öngörülüyor, toplumu bir organizmaya benzeterek, meslek zümrelerini bu organizmanın hayatî işlevler üstlenmiş organları olarak algılıyordu.»¹⁸

Ekonomik ihtiyaçların esas alındığı gerçek halk idaresini, mesleklere göre şekillenmiş bir sosyal yapıda mümkün gören Meslekî Temsilciler, bu noktadan sonra ilk olarak meslek olgusu ve şuurunun güçlendirilmesi zarureti üzerinde dururlar. Çünkü düşüncelerinin hayata geçirilebilmesi, ancak böyle bir alt yapıyla mümkün olacaktır. Bu sebeple meslekler veya meslek erbabının önce kendi içinde —en küçük köyden şehre ve ülke geneline kadar— teşkilâtlandırılmasını, üretimi ve tüketim kooperatiflerinin kurulmasını ve bunun için kanun ve nizamnâmelerin hazırlanmasını isterler. Böyle bir yapılanma hiç şüphesiz, güçlü ve ahenkli bir sosyo-ekonomik yapı getirecektir.

Devlet veya hükümet meselesine gelince : Mademki toplum, sosyo-ekonomik bir değer olan meslek ekseninde ahenkli bir yapı oluşturmaktadır, toplumun teşkilâtlanmış hâli olan devletin de bu yapıya uygun veya uyumlu olacak bir şekilde düzenlenmesi gerekir. Yani gerek devlet nizamı ve gerekse bu nizamı uygulamaya koyacak olan hükümetin, toplumun sosyo-ekonomik yapısına göre şekillendirilmesi kaçınılmaz bir zarurettir. Bunun en kısa ve en kestirme yolu, en küçük sosyal birimden (köy) en büyük sosyal birime (millet) kadarki toplumların yöneticilerini belirleyecek olan «seçimlerin meslekî temsil» esasına göre yapılmasıdır. Bir başka ifadeyle, köy ihtiyar meclisi üyelerinden milletvekilleri seçimine kadarki her türlü seçimin, bugüne kadar bizde veya Batıda olduğu gibi sınıfların, partilerin veya vilayetlerin temsilini esas alan bir seçim tarzıyla değil, sosyo-ekonomik yapıyı şekillendiren mesleklerin temsilini esas alan bir seçim tarzıyla mümkündür. Program'da bu konu ikinci maddede şu şekilde

18. Zafer Toprak, *Türkiye'de Millî İktisat* (1908-1918), s. 35.

düzenlenmiştir: «Meclis-i umumî-i millî, cüz'-i tam-ı idarî livalarda mukim ve atiyüzzikür mesâlike münkasem ehâlinin re'y-i am usulüyle intihap edecekleri mebuslardan tereküp eder.»¹⁹ Teşkilât-ı Esasiye Kanunu Lâyihasında ise dördüncü madde olarak karşımıza çıkmaktadır. «Büyük Millet Meclisi vilayetler halkınca meslekler erbâbı temsil edilmek üzere doğrudan doğruya müntehap azadan mürekkeptir.»²⁰ Böylece her türlü meclis veya bu meclislerin kendi içinden seçecekleri yöneticiler, filan veya falan sınıfın, zümrenin, partinin, vilayetin temsilcisi durumundaki ve politikacılık/yöneticiliği kendine meslek edinmiş insanlardan değil, sosyo-ekonomik yapıyı belirleyen mesleklerin temsilcisi durumundaki insanlardan teşekkül etmiş olacaktır. Toplumun sosyo-ekonomik mozaği, küçültülmüş bir örnek hâlinde meclislerde ortaya çıkacaktır.

Meslekî Temsilcilik, merkeziyetçi bir devlet anlayışını reddeder. Düşünceye göre ,merkezî idare daha çok dış ve genel iç hizmetlerin yürütülmesi, livalar (veya vilayetler) arası işbirliği ve ahengin sağlanmasını üstlenmelidir. Bunun birinci derecedeki sorumlusu, Meclis içinden çıkacak olan hükümet «komiser»leridir (bakan). Ayrıca Meclis, yine kendi üyeleri arasından seçeceği müfettişler vasıtasıyla live ve daha alt basamaklardaki yönetimlerin çalışmalarını denetleyebilecektir. Bunun dışındaki bütün işler, yine meslekî temsil esasına göre teşekkül etmiş bulunan liva, kaza, nahiy ve köy meclislerince; bunların kendi içlerinden seçtikleri yöneticilerce görülecektir. Meselâ; ekonomik durumlarına göre tesbit edilecek olan livaların «meclis-i umumî»leri, kanunlar dahilinde mahallî idareleri tanzim, kendi bütçelerini tertip, harcama yer ve şekillerini tayin, liva sınırları içindeki memurların atama ve azillerinde tam yetkilidirler.

Meslekî Temsilcilik, daha önce vurgulamaya çalıştığımız temel prensipleri sonucu parlamenter rejim veya çok partili demokrasiye şiddetle karşıdır. Çünkü, söz konusu rejim gerçek bir halk idaresi olmaktan çok uzaktır. Politikacılığı kendine meslek edinmiş bir avuç azınlığın —sözde millet adına— yönetimi ele geçirmesi, kişi ve parti ihtiraslarının tatminine zemin hazırlar. Halk iradesinin tam ve eşit bir biçimde yönetime yansımalarına imkân vermez. Merkeziyetçi olması sebebiyle bürokratik bir devlet yapısı öngörür. Memur devleti zihniyetiyle halktan uzak düşer. İsmail Suphi

19. İlhan Tekeli-Selim İkin, «(Kör) Ali İhsan (İoğlu) Bey ve Temsili Meslekî Programı, s. 346, (Program'da ülke genelindeki meslekler 9 olarak tesbit edilmiştir. Bunlar; 1) Çiftçiler, çobanlar, 2) Sanatkârlar, 3) Tacirler, 4) Memurîn ve müstahdemîn, 5) Efrâd-ı Askeriye 6) Gemiciler, 7) Madenciler, 8) Serbest Meslek Eshâbı, 9) İşçilerdir.)

20. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 5, Ank., 1942, s. 370.

Soysallı, «memurün şekl-i idare-i resmen ilân-ı harp etmiş»²¹ olduklarını söylerken Meslekî Temsilcilerin tepkilerini dile getirir. Meslek gazetesindeki bir yazıda ise, parlamenter sistemin iflas ettiği vurgulanırken bünyesinde taşıdığı aksaklıklar uzun uzun izah edilir. «Bütün bu sözün hülâsâsi şudur ki, parlamento kürsülerini dolduran parlak sözler ve yaldızlı mefkûre edebiyatının altında gayet âşikâr bir fırka hâkimiyeti yaşar: Hâkim olan millet değil, siyasî fırkalar ve memleketi idare eden kuvvetler, halk kuvvetlerinin idareleri değil, sadece bir politikacılar sınıfının siyasî oyunlarıdır.»²²

Yazımızda son olarak Meslekî Temsilcilik düşüncesinin kaynakları üzerinde durmak istiyoruz. Düşünce, çoğu zaman Ali İhsan Bey'in Türk sosyal hayatı üzerine yaptığı tetkikler sonucu ortaya koyduğu «ilmî bir keşfi» veya «muassır âlemin en yeni fütühâtı» olarak takdim edilmiştir. Hatta Muhittin Birgen, onu, metod ve ulaştığı sonuçlar itibariyle Karl Marks'a benzetir ve onunla mukayese eder. «Karl Marks dünya tarihi üzerinde ne yapmışsa, Ali İhsan Bey de Osmanlı Tarihi üzerinde aynı şeyi yapmıştır. Denilebilir ki, bütün dünya hayatını okurken Marks nasıl bir gözlem kullanmışsa, Ali İhsan Bey de Osmanlı Türkünün hayatını okurken aynı gözlüğü kullanmıştır. Marks tarihi okuyarak istikbâli haber vermişti. Ali İhsan Bey de, Osmanlı Tarihini okuyarak, Anadolu istikbâlini keşfe çalışmaktadır.»²³ Bu sebeptendir ki, Ali İhsan Bey, «Türk Karl Marksı» olarak anılır. Ancak Ali İhsan Bey, tamamiyle Doğu kültürüyle yetişmiş, Batıyı —en azından— birinci elden tanıma imkânı bulamamış bir şahsiyettir. Bununla birlikte ortaya koyduğu düşüncesinde bazı kaynaklardan farklı seviyelerde etkilenmiş veya beslenmiş olduğu dikkatlerden kaçmaz. İçinde yaşanan sosyal, siyasî ekonomik ve kültürel şartları bir kenara bırakacak olursak, söz konusu kaynakların başında «materyalizm»; bir adım sonra da «marksizm» gelir. Düşünce, gerek temel hareket noktası ve gerekse bundan sonra ortaya koyduğu teklifleri itibariyle, ferdi veya toplumun ekonomik ihtiyaçlarını esas alır. İnsan veya toplumların her türlü ilişkilerini bu perspektif içinde ele alır. Sosyal yapılanmayı da bunun üzerine bina etmek ister. Nitekim Program'da, Meslekî Temsilcilik istikâmetinde yapılacak bir inkılâbın «ruh itibariyle komünizme muvafık; şekil itibariyle (de) Rusya Sovyet idaresine fâik olacağı» belirtilir.²⁴ Anadolu'da Yeni Gün ve Hâkimiyet-i Milliye gazeteleri Program veya düşüncenin tanıtımında şu izahları getirirler: «...Program,

21. a.g.e., s. 367.

22. «Meslekî Temsilcilik Ne Demektir?», Meslek gazetesi, S. 1, 15 K.Evvel 1925, s. 5.

23. İlhan Tekeli-Selim İkin, «(Kör) Ali İhsan (İloğlu) Bey ve Temsili Mesleki Programı, s. 306.

24. a.g.m., s. 352.

bazı tâbirâtın sarfınazar, esas itibariyle komünist denecek bir program olduğu halde, bunun ihzarı esnasında henüz bolşeviklik doğmuş değildir... Demek oluyor ki, Programın en büyük meziyeti taklit olmasıdır.»²⁵ «Meslekî Temsil demek, başlı başına, yeryüzünde mevcut olan idare ve hükümet tarzlarından ayrı, yeni bir usûl tedarik demek değildir; bilakis bu gayesi Türkiye'de meslekî teşkilatı süratle vücuda getirmekten ibaret ve belki muvakkat bir tedariktir; esası, memleket işlerinde hakiki, fiili ve bilhassa sâlim tarzda «sa'y» düstûrünü hâkim kılmaktan ibaret olan sosyalizm, yani komünizmdir. (...) Bunu müdafaa edenler, memleketin ancak sosyalist-komünist bir programla idare edilebileceğine kânidirler.»²⁶ İsmail Suphî Soysallı ise, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu Lâyihasını sunuş konuşmasında, meslekî temsil esasını içeren dördüncü maddenin ilham kaynağı konusunda şunları söyler : «Ben diyemem ki hiçbir taraftan mülhem olmadık. Belki Şarkta, Rusya'da patlayan inkılâbın üzerimizde tesiri olmuştur.»²⁷

Bununla birlikte Meslek gazetesindeki bir yazıda Meslekî Temsilcilik veya Meslekî Temsilcilerin birçok konuda sosyalizm ve komünizmden ayrıldığı iddia edilir. Sosyalizm ve komünizm, tamamiyle sınıflar arası çatışma esaslı üzerine kurulmuş ve bu çatışmada da emekçiden yana olmuştur. Meslekî Temsilciler, sınıflar arası çatışmanın varlığını kabul etmekle birlikte, çatışmadan yana değil, «tesânüt» ve «ahenk»ten yanadırlar. Ayrıca ihtilâli benimsemezler.²⁸

Meslekî Temsilcilik düşüncesinin dayandığı ikinci ana kaynak, Osmanlı sosyal yapısı veya yapılanmasında ana unsurlardan biri olan «fütüvet nizamı», «ahilik» veya «lonca teşkilatı»dır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, esnafların teşkilatlandırılmasına karar verince bu nizam üzerinde durmuş, elemanlarına araştırmalar yaptırmıştır. Meselâ Memduh Şevket Esenalın bu konuda geniş bir bilgi birikimine sahip olduğu söylenir. Düşüncüyü dikkatle incelediğimiz de, söz konusu yerli kaynaktan büyük ölçüde faydalanılmış; hatta onun üzerine bina edilmek istenmiştir. Meslekî teşekküllerin kuruluş, işleyiş ve fonksiyonları hemen hemen aynıdır. Ancak Meslekî Temsilciler, «esnaf»ı değil «meslek»i esas almak, meslekî teşekküllerin fonksiyonlarını en üst noktaya çıkarmak ve meseleye sadece «ekonomik» açıdan bakmak hususlarında, lonca sisteminden ayrılırlar. «Tesanüt»ten bahsetmeler de bunun manevî temelleri üzerinde durmazlar.

25. a.g.m., s. 305.

26. «Meslekî Temsil, Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, 23 T.Evvel 1920, s. 1.

27. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C. 5, Ank., 1942, s. 364.

28. «Meslek Nasıl Bir Materyalisttir?», Meslek gazetesi, S. 37, 25 Ağustos 1925,

İzmir mebusu Mahmut Esat Bey (Bozkurt), Meclisteki konuşmasında Meslekî Temsilcilikle eski lonca teşkilâtını tekrar ihya edebileceğimizi söyler: «Evet bundan bir asır evveline irca-ı nazar edecek olursak görürüz ki, bizde mükemmel(Loncalar) teşkilatı vardır. Hatta bendeniz bütün tarih-i takayyütlerine rağmen diyebilirim ki: Memleketin hayat meselesi orada, terakkiyatı orada, ihtilâlî orada, sabanı da orada saklıydı. O (Lonca) teşkilâtı, esnafların memlekette hâkim olması teşkilâtı yıkıldıktan sonra izmihlâlimizin tarihi başlamıştır. (Alkışlar) O yıkıldı ve ecnebî iktisadi memlekete nüfuz etti. Binaenaleyh memleket iktisadiyatını kaybetti. Kaybetmekle de efendiliğini de kaybetti ve müdafaa imkânı kalmadı. (...) Bugün yine yapabiliriz.»²⁹

Mete Tuncay, 'Meslekî Temsilcilik (veya korparatif devlet) fikrinin Batı'da, parlamenter sisteme inananmayan G. Sorel çevresindeki devrimci sendikalizm hareketi içinde doğduğunu belirtir, «Bugün biz Meslekî Temsil deyince Faşist İtalya'yı hatırlıyoruz. Ne var ki, Mussolini'nin Faşizme bir çeşit Sosyalizmden geldiğini unutmamalıyız. Meslekî Temsil fikri de, gerçekten ilk kez (Mussolini'nin çok etkilendiği) G. Sorel çevresinde, devrimci sendikalizm akımı içinde doğmuştur. (Daha doğrusu, Sorel klasik bölgesel temsil fikrine saldırmış, fakat esasen parlamenter düzene inandığı için, ekonomik grupların temsilini, meslekî temsili buna alternatif olarak geliştirmemiş, yalnızca yolunu hazırlamıştır.)»³⁰

Hülâsâ: Meslekî Temsilcilik; II. Meşrutiyetin ilanı ile Cumhuriyetin belli bir sosyal, siyasî, ekonomik ve kültürel fikrî-pratik temele oturtulduğu döneme kadarki (1908-1925) düşünce ve siyasî tarihimizde yer almış ikinci sıra dünya görüşlerinden birisidir. Dönemin arayışlarına cevap olmak üzere Kör Ali İhsan ey ve arkadaşları tarafından ortaya konan düşünce, Türk toplumunu «meslek» ekseninde yeniden yapılandırıp gerçek bir «halk idaresi» tesis etmeyi amaçlar. Özellikle İttihat ve Terakki yönetiminin son yılları ile Ankara Hükümeti temellerinin atılmaya çalışıldığı yıllarda oldukça güçlüdür.

29. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, C5, Ank., 1942, s. 390.

30. Mete Tuncay, «Mesai Halk Şûrâlar Fırkası Programı, s. 27.